

El pintor Agustí Ferrer Pino (1884-1960)

Antoni Sangrà Boladeres

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

DEPARTAMENT DE DIBUIX
FACULTAT DE BELLES ARTS
UNIVERSITAT DE BARCELONA

PROGRAMA DE DOCTORAT
ESPAI PÚBLIC I REGENERACIÓ URBANA: ART, TEORIA I
CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI

TÍTOL DE LA TESI

EL PINTOR AGUSTÍ FERRER PINO
(1884-1960)

PER OPTAR AL TÍTOL DE:

Doctor en Belles Arts

NOM DEL DOCTORAND:

Antoni Sangrà Boladeras

NOMS DELS DIRECTORS DE LA TESI:

Dra. Roser Masip Boladeras
Dr. Lino Cabezas Gelabert

Barcelona, 2014

PRIMERA PART

**CATALUNYA (1900-1930/40). ENTORN
SOCIOPOLÍTIC, CULTURAL I ARTÍSTIC ON ES
DESENVOLUPA AGUSTÍ FERRER PINO**

1. CONTEXT SOCIOPOLÍTIC A CATALUNYA A INICIS DEL S.XX

Per entendre l'obra i figura d'Agustí Ferrer Pino és abans necessari descriure a grans trets el context sociopolític català, tot emfatitzant aquells esdeveniments que durant les primeres dècades del s. XX van promoure i acompanyar l'aparició del Noucentisme a Catalunya. El Noucentisme neix, es desenvolupa, i certament també desapareix, degut a les pròpies característiques del moviment, íntimament lligat a la realitat política i social.

És en el marc del Noucentisme artístic on es configura una part important de l'obra i la vida del personatge estudiat en aquest treball, Agustí Ferrer Pino. D'altra banda, les característiques i l'evolució del mateix moviment noucentista, molt vinculat com hem dit al context sociopolític, ens han de permetre dotar de significats objectius part del contingut artístic d'Agustí Ferrer.

Els precedents del període noucentista podrien situar-se en la pèrdua de les últimes colònies espanyoles l'any 1898 a Amèrica i les Filipines. La crisi espanyola provocada pel desastre colonial afavoreix l'auge del sentiment nacional català, que quedarà reflectit en la vida política amb la creació del partit polític la Lliga Regionalista.

En un principi La Lliga es defineix com un partit catalanista interclassista que aplega tant a la classe mitjana: intel·lectuals, metges, advocats... com a la burgesia.

L'any 1906 la Lliga Regionalista guanya les eleccions locals i arriba al poder a la Diputació de Barcelona. El seu líder i principal teòric, Enric Prat de la Riba, és nomenat president de la Diputació, i el 1914 ho serà també de la Mancomunitat.

“Fou Prat de la Riba qui teoritzà el doble projecte polític de la Lliga: l'acció ‘Catalunya endins’ que aspirava al control de totes les institucions públiques del país amb un clar esperit de reformar l'Estat espanyol i arribar finalment a una hegemonia catalana dintre seu.”¹

¹ De Riquer, Borja. “La Catalunya del Noucentisme”. A: *El Noucentisme. Cicle de conferències fet a la Institució cultural del CIC de Terrassa, curs 1984/85*. Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 1987. Pàg. 13.

Durant el primer terç de 1914 es constituí la Mancomunitat sota la presidència d'Enric Prat de la Riba. El diari *La Veu de Catalunya* adopta el paper de portaveu de la Lliga i es converteix, d'aquesta manera, en el seu principal difusor ideològic. La Mancomunitat es convertirà en l'òrgue institucional català on es recolzarà Prat de la Riba per desenvolupar la *praxis* del moviment ideològic noucentista. Carlos d'Ors ho concreta de la següent manera: "*Vino a ser, en su organización política y en su obra científica, civil y cultural, el instrumento de realización práctica de la ideología noucentista*"²; amb uns mitjans molt modestos donà un impuls important principalment a la cultura i la formació. Per exemple, crea els seus propis centres d'ensenyament per compensar les deficiències de l'estructura estatal, també s'actualitza el programa pedagògic inspirat en els corrents culturals i científics europeus, molt més moderns en aquell moment. Es creen els Estudis Universitaris Catalans que han de desenvolupar la seva tasca a l'Ateneu, ja que la universitat estatal no els accepta. Es funda el 1907 l'Institut d'Estudis Catalans. També apareixen altres organismes com l'Institut d'Educació General, l'Escola Superior de Bells Oficis, la Universitat Industrial o l'Escola Superior d'Agricultura. Neix també la Biblioteca de Catalunya. A aquest fenomen de revitalització institucional de Catalunya, també cal afegir-hi l'esforç per la normalització de l'ús del català, sobretot en aquests àmbits, que passa a ser llengua oficial i habitual. Veiem doncs com les principals institucions que seran l'eix vertebrador del Noucentisme comencen a sorgir.

La mort d'Enric Prat de la Riba al 1917, que com hem dit era el principal ideòleg polític del Noucentisme, suposa una estocada a les aspiracions del moviment. Francesc Cambó se situa al capdavant de la Lliga que entra en un govern a l'Estat de coalició nacional de curta durada. Aconsegueix presentar un projecte d'Estatut d'Autonomia amb el recolzament de tots els partits catalans i tots els Ajuntaments de Catalunya. Tot i així, l'Estatut no avança degut a la burocràcia política i administrativa de Madrid. El relleu d'Enric Prat de la Riba al capdavant de la Mancomunitat l'agafarà Josep Puig i Cadafalch.

L'any 1922, després del fracàs de l'Estatut d'Autonomia, el partit de la Lliga es debilita i l'escissió és inevitable. Per un cantó sorgeix el partit Acció Catalana format pel grup de catalanistes més radicals, i per l'altre es crea el partit de l'Estat Català sota el lideratge del nacionalista Francesc Macià.

² Ors, Carlos d'. *El Noucentisme. Presupuestos ideológicos, estéticos y artísticos*. Ed. Cátedra. Madrid. 2000. Pàg. 41.

El 13 de setembre de 1923, el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, fa un cop d'Estat amb el suport de l'oficialitat i la monarquia.

“La nit del 12 al 13 de setembre Primo proclamà l'estat de guerra, ocupà telèfons i telègrafs, divulgà el manifest ‘Al País y al Ejército españoles’ i posà emfasi en els problemes que havia vingut a resoldre: el terrorisme, el separatisme, la inflació i el desordre financer, la immoralitat política, el Marroc, la propaganda comunista, etc.”³

En un primer moment, La Lliga, amb Cambó i Puig i Cadafalch, no s'hi posiciona en contra, però les primeres mesures repressives cap als catalans no auguren un bon final. La Mancomunitat es desmantella i el 1925 se suprimeix.

Cal esmentar que els contrastos socials es fan palesos durant la dictadura i la distància social entre pobres i rics es perpetua i s'engrandeix. No hi ha treball, les classes populars pateixen per alimentar-se i gran part de la població és analfabeta. L'any 1929, però, Barcelona organitza l'Exposició Internacional i es reactiva el creixement industrial, comercial i urbanístic de la ciutat. Arriben 200.000 persones a Barcelona per treballar-hi. Tot i això, el context dominant és el del creixement de l'atur i el baix consum per la crisi borsària del vint-i-nou a Nova York.

L'any 1930 cau el règim de Primo de Rivera quan perd la confiança dels capitans generals i s'exilia a París. S'instal·la una dictadura militar de “transició” sota el comandament de Dámaso Berenguer i amb el suport de la monarquia. Els partits republicans i nacionalistes signen l'agost d'aquell any el Pacte de Sant Sebastià per donar suport a la República.

Neix al març del 1931 un nou partit polític, Esquerra Republicana de Catalunya, que aglutina republicans i catalanistes, provinents d'Estat Català, PRC i altres sectors populars, rurals i obrers. La Lliga queda devaluada degut a l'evolució política i als errors del passat.

Les eleccions municipals del mes següent eren com un plebiscit en una societat polaritzada entre monàrquics i republicans. Finalment els republicans arrasen, guanyant en 41 de les 50 capitals d'Espanya. A Catalunya, Francesc Macià proclama la República Catalana dins de la Federació Ibèrica, i a Madrid es proclama la

³ Figueres i Artigues, Josep Maria. *Història Contemporània de Catalunya*. Ed. UOC. Barcelona. 2003. Pàg. 133-134.

República espanyola. Tot i així, una delegació de Madrid aconsegueix acordar amb Macià un canvi de terminologia i competències per a l'autogovern català, en favor de la consolidació de la República i la seva ideologia. D'aquest acord neix la Generalitat i el compromís de respectar l'autonomia catalana a través d'un Estatut, l'anomenat Estatut de Núria, que va ser aprovat per una comissió de la Generalitat i ratificat en un referèndum pels catalans.

L'agost del 1932 les Corts espanyoles aproven l'Estatut de Núria, tot i que amb modificacions de l'esborrany original presentat per la Generalitat degut a la forta pressió de forces centralistes i intel·lectuals de l'Espanya reaccionària. La Generalitat segueix treballant en la línia que ho feia la Mancomunitat amb les competències aconseguides. Francesc Macià n'és el president després de guanyar les eleccions autonòmiques.

Francesc Macià mor el desembre i Lluís Companys és el nou President de la Generalitat. En l'àmbit espanyol, a les eleccions estatals guanya la confederació de partits dretans (CEDA) que es pot interpretar com una reprovació de l'electorat cap a el govern d'esquerres.

A Catalunya però, se celebren les eleccions municipals el 1934, i les candidatures esquerranes guanyen a la majoria de municipis. D'altra banda, un conjunt d'esdeveniments derivats de la tensió a Espanya entre els moviments d'esquerra –ara fora del poder– i els de dreta, amb tics d'aparença feixista, el conflicte agrari amb els rabassaires catalans, i l'aprovació per part de la Generalitat d'una llei de contractes de conreu -que segons sembla competencialment no podia aprovar- provoquen que Lluís Companys proclamés l'Estat Català de la República federal espanyola el sis d'octubre. Els militars catalans partidaris de la República espanyola estronquen la proclamació i Lluís Companys és detingut i empresonat. L'any següent la Generalitat és intervinguda i l'Estatut suspès.

El 1936 se celebren eleccions generals i el front d'esquerres guanya davant les forces dretanes a Espanya i Catalunya. S'atorga l'amnistia a Lluís Companys i als consellers detinguts. El Parlament reprèn el seu funcionament i l'Estatut torna a entrar en vigor, i Lluís Companys torna a ser elegit President de la Generalitat.

La bipolarització entre esquerres i dretes és substancial en la societat espanyola, i la divisió social accentua el conflicte ideològic. Des de la primavera del 1936 fins al febrer

del 1939 Espanya entra en una guerra civil que finalment acabarà amb la instauració d'un règim autoritari i feixista durant les quatre dècades posteriors.

Com hem vist, el context polític català i espanyol de principis del segle XX té una rellevància històrica important, i en aquest sentit, aparentment, no ha de ser innocu a la vida de les persones d'aquells anys. En general, però, aquests fets històrics no tenen un efecte directe en els esdeveniments biogràfics més importants d'Agustí Ferrer. El context polític, tan determinant en el Noucentisme i la vida social d'aquella època, no tindrà una influència evident en la seva trajectòria artística sinó més aviat serà un encadenament contextual com en qualsevol trajectòria vital i, en aquest cas, també artística.

Tanmateix, si en la biografia d'Agustí Ferrer haguéssim de ressaltar algun dels fets històrics explicats, podríem assenyalar precisament que Ferrer Pino no participa en la Guerra Civil. Malgrat això, sembla que aquests tràgics esdeveniments de la història espanyola afecten fortament el seu estat d'ànim i la seva vitalitat⁴. Ferrer Pino viu els primers anys de la Guerra Civil a Barcelona, però quan la ciutat comença a ser bombardejada decideix marxar a Sitges amb la seva família.

D'altra banda, en el context històric noucentista, podem esmentar que en els inicis d'aquest, un jove Agustí Ferrer d'uns 23 anys, que viu a Sitges, marxa cap a França; o que l'any 1917, quan mor Prat de la Riba, també és un punt d'inflexió en la vida personal del nostre artista, ja que s'instal·la a viure a Barcelona i l'any següent es casa amb Eulàlia Oliver i Bori a la Sagrada Família. També podem assenyalar que malgrat els anys de coerció dictatorial amb Primo de Ribera al poder, aquest és un període especialment dinàmic en la vida artística d'Agustí Ferrer, que a prop de la quarantena realitza destacats encàrrecs murals a Sitges i Barcelona, viatja en diverses ocasions a París i també comença a recollir els fruits de la seva producció artística amb exposicions individuals en diverses galeries de la capital catalana. Durant els primers i intensos anys de la dècada dels anys trenta Agustí Ferrer continua vivint a Barcelona i mantenint la seva activitat artística en aquesta ciutat, però també comença a tenir un contacte més assidu amb el seu poble d'origen, Sitges. Tanmateix, tots aquests esdeveniments, i molts d'altres, els concretarem i detallarem en el capítol 4.1. dedicat a la seva biografia.

⁴ Concretarem aquests fets en el capítol 4.1. (Aspectes biogràfics i artístics documentats, pàg. 229-230)